

Pandemi & judiskt liv

Pandemi & judiskt liv

Redaktör: Malin Norrby

Grafisk form: Karl Gabor

Copyright: Judiska biblioteket

Utgivning: Judiska biblioteket, 2021

Innehåll

HANNA HALPERN

FÖRORD

5

MORDECHAY GILOH

7

**HUR DET GICK TILL NÄR VI VAR TVÅ AV ÖVER
HUNDRA TUSEN PERSONER I ISRAEL SOM
VACCINERADES MOT CORONA SAMMA DAG**

NINA KALTIALA

9

KAOS OCH TID

FRANCISKA LEVY

16

NÄR ALLT STANNADE UPP

HARRIET MALER

19

TANKAR OM LIVET UNDER CORONA

RUT MILCHNER

23

PANDEMIN – EN PAUS

I TILLVARON OCH TID FÖR MÖTE

ANNA NACHMAN

25

DET MÄRKLIGASTE ÅRET I MITT LIV

ZSUZSANNA REISCH

27

LEV SÅ GOTT DET GÅR

ANETTE SALLMANDER

30

ALLA MINA BARNDOMSTANTER

SARA YARDEN

34

NÄR LIVET STANNADE I LANDET

BÖRJE ELIASSON

39

RING SPONTANT!

LUDMILA HARLID

40

INGARÖ VÅR OCH SOMMAR 2020

MAUSEL EKSELL STRINDBERG

44

CORONADAGBOK

BESÖKSSTOPP!

I samband med spridningen av Coronaviruset i Sverige har vi beslutat att tillsvidare införa ett besöksstopp.

Anledningen till att vi vidtar dessa drastiska åtgärder är att vi värnar om våra boende.

Folkhälsomyndigheten har igår gått ut med en uppmaning att undvika onödiga besök inom äldreboenden. De flesta som bor hos oss är äldre, sköra och känsligare för infektioner än allmänheten. Därför är det mycket viktigt att vi tillsammans undviker att föra smittor vidare. Det gäller framförallt det nya Coronaviruset Covid-19 som kan innebära en allvarlig risk för äldre sjuka personer.

Eftersom smittspridning pågår i hela landet vill vi arbeta förebyggande för att så långt det är undvika att någon blir sjuk. Därför har vi beslutat om ett totalt besöksstopp som gäller tillsvidare.

Undantag från besöksstopp görs självklart vid vård i livets slut och i dialog med ansvariga chefer samt omvårdnadsansvarig sjuksköterska.

Alla taggar har avaktiverats för närstående. Hoppas på er förståelse.

Förord

Pandemi och judiskt liv är läs- och tankvärda texter skrivna av judiska församlingens medlemmar.

Jag blir glad av att läsa dessa personliga texter.

De handlar om sorg och saknad, de handlar om jakten på bank-id men de handlar också om digitala möten, medmänsklighet, promenader och tankar om livet.

Jag blir glad av att vi i vår judiska församling och vi judar generellt hittar lösningar, hittar humorn och en ny vardag som berikar våra liv.

Jag tycker att Mausell Eksell Strindbergs text sammanfattar detta väl.

"Då talade G-d till mig och sade: Har du ännu inte skaffat dig ett bank-id! Meshuggene Tante! [...]"

Jag gjorde ett nytt försök för fjärde gången morgonen därpå och ringde Nordeas telefonbank. Och nu gick det!..." [...] *"Det blev kultur, ofta judisk kultur på nätet. Kände mig rik."*

Vi går mot ljusare tider.

Hanna Halpern,

Generalsekreterare

Judiska församlingen i Stockholm

Juni 2021

Hur det gick till när vi var två av över hundra tusen personer i Israel som vaccinerades mot Corona samma dag.

Den närmaste platsen där vi kunde få tid för vaccination enligt sjukvårdens automatiska system var i Hatzor, ett litet samhälle som anses vara socioekonomiskt eftersatt, och där den gamla tidens orientaliska atmosfär fortfarande är märkbar. Vi körde i 35 minuter, anlände till kliniken och fick reda på att vaccinationerna genomförs i det kommunala fritidscentret, 200 meter därifrån. Det gjorde inget. Men där rådde en salig röra! Ordningsmän med gula västar, sjuksköterskor i vitt och många "civila" gick omkring i alla riktningar med ansvarsfulla och energiska blickar. Samtalen mellan dem var naturligtvis högljudda, och vid första anblicken verkade det som om där inte fanns någon professionell ordning.

En ordningsman bad oss sitta ute på plaststolar och invänta att bli kallade. Tre-fyra personer till med munskydd satte sig också på regelrätt avstånd. Några minuter senare bjöd en annan ordningsman in oss och visade oss var vi skulle sitta och vän-

ta. Lobbyn var indelad i ett väntrum och ett vaccineringsområde, där provisoriska vita tygskärmar skapade fyra avskärmade rum. Att allting var högljutt har jag visst sagt redan? Hela det lilla samhället skulle tydligen höra vad som sker.

Vid ingången till vaccineringsavdelningen stod en kvinna som på skämt försökte leda allsång. Kön ordnades med höga rop: "Kan jag skicka?" skrek en av ordningsmännen som stod bredvid oss. "Nej, vänta!", skrek en kvinnlig röst tillbaka någonstans bakom de vita draperierna. En gammal arabisk man med förvirrad blick lunkade ut så sakteliga lutad på sin käpp ledsagad av en ung kvinna som antagligen var någon släkting. "Nu kan du skicka!" skrek den kvinnliga rösten.

Ordningsmannen vände sig till oss och visade oss vart vi skulle gå in. En ung sjuksköterska med kolsvart hår och smal som en sticka satt framför ett hopfällbart bord med en bärbar dator och höll på att vända

en liten ampull. Tydligt räknade hon hur många gånger hon vände på den, för till mitt "shalom" svarade hon med att nicka och med den sedvanliga israeliska handgesten som betyder "ett ögonblick". Under tiden kom Irit också in med en annan sjuksköterska som skämtade med henne om hennes gipsade arm. Naturligtvis hörde hela samhället det också.

Men från det ögonblick då den smala sjuksköterskan placerade ampullen på det provisoriska bordet blev allt professionellt. Den andra sjuksköterskan hade redan skrivit ned våra namn och datumet för den andra injektionen på ett visitkort, och under tiden gjorde min sjuksköterska i ordning en spruta, frågade ut mig om hur jag mädde, drog mitt personliga magnetkort i en improviserad enhet som var ansluten till datorn och varnade mig för obehag som kunde uppstå under timmarna efter injektionen. Och med en försiktig rörelse tryckte hon sedan sprutan mot armen och gav injektionen. Sedan Irit, samma process.

Under tiden lyssnade vi på uppståndelsen utanför den vita gardinen. Vi satt kvar i väntrummet en kvart enligt ordningsmannens instruktioner och gick sedan ut för att gå tillbaka till bilen. Utanför stod kvinnan som ville ordna allsång och rökte en cigarett. Skratt och skämt med henne. Alltihop tog ungefär en halvtimme och allt var utmärkt. Alla log och var vänliga och mitt i röran gjordes ett professionellt och effektivt arbete. Jag undrade hur besökare från Sverige hade betraktat det hela. En kulturklyfta som inte går att överbrygga. Vad föredrar jag? Utan tvivel den varma atmosfären och den levantinska oredan. En härlig upplevelse

Sedan måste jag förstås också skriva att många svarade på min post med redogörelser för mer lågmälda och ordnade förhållanden på andra platser. Men jag hade inget emot Hatzors mentalitet.

Mordechay Giloh

Kaos och tid

I dag försökte en kvinna i sjuttioårsåldern jaga i väg mig från bussen när jag slog mig ner diagonalt mitt emot henne i en fyrklöver. Skäms du inte? frågade hon. Jag förklarade att jag måste till jobbet och inte skulle hinna gå av och vänta på nästa tur. Bussen var fullsatt förutom just där hon och jag delade på de fyra sittplatserna längst framme bakom föraren. Hon riktade sitt hat mot mig och jag kämpade med att hålla tillbaka en vulkan av sorg och raseri. Den enas närvaro hotar den andras liv. Jag stirrade på hennes lyxiga handväska och undrade varför hon behövde åka buss.

Bussen störtar obönhörligt in i kaosets tunnel. Kommer vi ut på andra sidan? Finns världen kvar då? Vårt paradiset. Den där självklara vardagen som vi längtade bort ifrån och som i själva verket är paradiset. Det som på ett eller annat sätt till slut går förlorat. Det sköra, tillfälliga, våra korta liv. Ljusflimmer i ett svart universum.

Aldrig har sådana utbrott av panik blixtrat genom cyberrymden som nu under pandemin. Skärmarna har blivit våra falska speglar mot världen. I vårt lilla Svea rike tävlar debattörerna som är ursinniga

över att nöjesfälten och fotbollsläktarna inte får fyllas med ekonomisk tillväxt mot de debattörer som oroar sig över att resenärer utan ansiktsmask trängs i kollektivtrafiken. Statsministern, på behörigt avstånd från golvet på arbetsplatser där fysiska händer och ansikten utgör samhällets kärnverksamhet, lutar sig tryggt mot smittskyddsmyndigheternas ylliga axlar. Sverige kom i gång sent jämfört med andra länder med förbud mot folksamlingar och rekommendationer om fysisk distansering och hemarbete. Man vet allt det där, men vill ändå skrika att under stora delar av våren slutade smittspårningen och hemtjänstens skyddsutrusning dröjde olidligt länge. Statsministern menar att kritiken för att han själv inte dragit på sig ledartröjan under krishanteringen är befängd.

I Sverige är dödstalet per hundra tusen medborgare tio gånger högre än i Finland och Norge, och fem gånger högre än i Danmark.

Statistiken över de döda som den skiftande hanteringen av Coronans härjning runtom i världen ger vid handen, tecknar med spretiga men tydliga linjer tidens ohejd-

bara väg mot ständigt ökande kaos. Mot denna orubbliga grundprincip inom den klassiska termodynamiken, läran om energin, finns inget vaccin. Däremot medger termodynamikens omvandling av energi mellan olika former via värme och arbete att man tillfälligt "fryser" kaosintensiteten lokalt genom att skapa mer ordning på en plats. Det sker då på bekostnad av ökande kaos någon annanstans. De termodynamiska processerna går att tillämpa inom flera områden, till exempel samhällliga och individuella prioriteringar. Grundläggande handlar det om vems prioriteringar som väger tyngst, eller som hinner först.

Om jag inte står upp för mig själv, vem kommer då att stå upp för mig?

I fall det är så att den berömde judiske läraren Hillel, som levde omkring vår tideräknings början, menade att vi var och en ska grotta ner oss i oss själva och vår självömkan, vad blir då ett människoliv värt jämfört med medborgerlig frihet under eget ansvar och öppna krogar? Hur värdefullt är det att slippa dö ensam och isolerad vägt mot sparsamhet av medicinsk skyddsutrustning?

Biologiskt sett är rätten till en värdig social tillvaro i dödens stund en icke-fråga, medan det tankemässigt är människans djupaste dilemma. Rätten att få dö och uppleva sin egen död, denna minut som

för varje individ är det mest privata och hemliga ögonblick i tillvaron, är inte självskriven. Historiens kaos och det pågående kaoset visar utan nåd att traditioner och önskemål kring den sista färden endast under vissa omständigheter är relevanta.

Döden kan vi inte göra någonting åt. Sorgen över detta faktum genomlever vi efter bästa förmåga genom att leva, leva tillsammans. Äta, dricka, drömma, älska.

Men att dö ensam bakom flimrande skärmar.

Insikten om att den välfärd vi byggt inte är en garanti mot denna bottenlösa ensamhet skär som knivar i mitt huvud när jag joggar undan skräcken: Vad blir det av en människas upplevelser, hennes minne? Jag springer genom årstidernas skiftande ljus och dofter, vår, sommar, höst. Det judiska nyåret springer ifrån mig. Försoningsdagen. Gode gud, glöm oss inte. Glöm inte våra namn.

I Frankrike, mitt andra hemland och idéernas hemland, smällde man igen på en gång. I långa månader satt folk instängda i sin heminredning och slogs mot arbetslöshet, hemstudier och jäsande missförhållanden, medan de larmande kaféboulevarderna utanför slocknade och förvandlades till spöklika landsvägar där, med Victor Hugos ord, dag och natt inte

längre gick att urskilja från varandra. Då dörrarna äntligen öppnades i slutet av månaden maj var det som om man hade upplevt ett krig som man ville glömma så fort som möjligt genom att duka fram doftande måltider kring ändlösa diskussioner, alltmedan Coronans blinda öga fortsätter att kretsa över våra skuggor.

Det finns en del i Frankrike, precis som här i Sverige, som hävdar att pandemin är ett slags purgatorium som tvingar oss att vända blicken inåt och hitta den förlorade själen i våra förehavanden, i vårt eget jag, bortom jagandet på sociala medier. Övningarna i kompromissande och omställning under krisen kommer att leda till tankens klarhet. Ödmjukhet och solidaritet kommer att vara återuppväckta ledstjärnor för ett sannare liv med våra nära och kära och vår älskade Moder jord. Så finns det naturligtvis de som protesterar mot Kollapsologernas, Profylarkernas, Vegetokraternas och Ekolokraternas dumheter.

Jag navigerar mellan dessa yttringar.

Och om jag bara står upp för mig själv, vad är jag?

Det kan tänkas att Hillel i själva verket menade att nedgrottandet i det egna jaget, *hitbodedut* som det heter på hebreiska, bjuder en möjlighet till att skönja världen utanför, att isoleringen öppnar en förmåga

att upptäcka behovet av relatering. Förmågan att varsebli energi som förbinder mitt liv med en annan människas liv flyttar ut horisonten och tar oss ut ur oss själva och ovan tiden. Hillel valde frågeordet "vad", inte "vem" i den retoriska frågan *vad är jag?* "Vad" innebär en neutral varelse utan kvalitet, en halv varelse, ett ting. Om jag stänger in mig själv i jag-kulten förblir jag fånge, ett objekt.

Det primära är inte att först och främst hitta sitt eget jag. Min viktigaste relation är inte – även om det i vår tids kommunikationshysteri präntas in på varenda plattform – relationen med mig själv. Självkännedom, att vara hemma i sig själv, liksom att värna och vårda sina närmaste är grundläggande i mänskligt välmående – men för att hålla ihop livets djupaste värdegrunder räcker inte det. Vad som gör *a mensch*, en människa, är att hon är kapabel och angelägen om att knyta relationer med andra som inte är bara nära släktingar eller fränder. I denna kristid månar vi förstås om oss själva, vår familj och vårt hem, men just i kristider kan och behöver mänsklighet vara någonting utöver det. En värdig social tillvaro för varenda enskild människa borde hållas samman av kollektiva principer som tar emot dig när du faller. Restriktioner och fysisk distans har nu under långa tider varit, är och kommer fortsatt att vara en nödvändighet på grund av pandemin, men det är ingenting

att göra en dygd av eller att vara stolt över. Vi blir inte bättre människor av att stänga in oss i oss själva, i våra egna behov och utvecklingsområden. Självförverkligande som vi redan i decennier ägnat oss åt och gjort till livets mening är knappast någonting vi behöver ytterligare fortbildning i. Vad som i det inåtvända leendets tränings- och mindfulnesspass förbränns fortare än någonting annat är det sociala kontraktet, sammanhållningen med dem som vi önskar inte stod i vägen för vår egen framkomlighet. De människor som **beslutsfattarna** förvandlar till kostnadsfrågor. Den långtgående nedmonteringen av vård och omsorg i Sverige är ett tydligt exempel på det ohyggliga pris självförverkligandet har.

I detta kaos frammanar jag hösthelgerna i Stockholms Stora synagoga invid kungens trädgård. Därinne är luften ångande varm av de långa berättelserna om Livets bok. Det är som en musik, där ton mot ton i virvlande rörelser flätar sig in i varandra i en polyfon komposition. Våra röster är var för sig självständiga med egna melodier, men svirrar lodrätt och vågrätt om varandra i en gemensam strävan att nå kontraktet, där not mot not möts. Där slår musikens hjärta, där skapas musikstycket. Rabbinens *shofar*, horninstrumentet, blåser in det judiska nyåret. Hör!

Jag flyger genom den dånande blåsten

ovan helgedomen och ser mitt eget liv som en del av denna viljekraft med en medvetet formad stämma som inte helt lyckat och lite i skymundan strävar mot en motivistisk utveckling, som då och då glimmar till.

Språkets ljus. Musikens oförstörbara struktur.

Min systers Bachfugor finns långt borta i en annan tid. Vi fick varsin gåva av våra föräldrar. Virve fick musiken av pappa. Hon övade Bachsviten på ett hyrt piano under veckosluten. Tjugofyra solostycken. Hon dinglande med benen och blundade. I juli nu under sommaren när restriktionerna för resandet släppte skyndade jag mig till södra Frankrike. Solostyckena i Bachsviten – i alla tjugofyra tonarterna, hälften dur och hälften molltonarter – tolkade under en nattlig utomhuskonsert av den franske pianisten Jérôme Granjon inspirerade mig att tradera den tonala dynamiken i lika många akryltavlor. Små fönster, tjugo gånger tjugo centimeter, upphängda med sommarens heta passion mot den franska höstens djup. I barndomskökets matos höll mamma upp de varma Chagallfärgerna framför mina ögon. Min gåva.

Nu tänker jag på att solostyckenas vältempererade stämschema med tonarter som låter "bra" i kontrast mot det i Bachs tid

konkurrerande systemet med medeltonstämning där tonarter med många förtecken låter "ostämnda" skulle kunna bygga strukturen i den bok jag drömmar om att skriva om min syster. Hon sa att Bach bygger ordning i kaoset. Detta byggande var min systers livlina. Hon talade senare om fasta respektive tillfälliga förtecken till musikens grundtoner och rytm och förklarade att det är möjligt att skapa en sorts dynamisk liksvävande stämning. Ett sätt att frysa kaoset.

Fördelen med att ha försetts med imaginära navigationsverktyg, som i min systers och mitt fall musiken och färgerna jämte de bibliska berättelserna där Gud talar med Abraham, där Gud hör Sara skratta och där Gud slåss mot Jakob, är att de borde hålla i alla lägen eftersom de är befriade från tidens obevekliga lagar och därmed också från döden. Varje gest, varje ord, varje ton har ett eko som följer dem. Därför är vi i en bemärkelse aldrig ensamma. Detta frammanande av paralleller ur det förflutna är mer än sublimerad flykt från tiden; det är en medfödd kraft hos människan att skapa sammanhang och gemenskap. Och denna kraft glöder genom den judiska kulturens liv och överlevnad.

En energi som inte kan förintas eller ny-skapas. Den omvandlas mellan olika tider och generationer, i en evig rörelse. Det är Torans berättelse. Den makalösa berättelsen om människors längtan att skapa en fast punkt mitt i tidens rasande flykt.

Och om inte nu, när? Om inte nu, när?

Framtiden bor inte i en trång tunnelbane-uppgång, utan i ett nu på en äng av böljande gräs. Längtan drar oss mot denna bild och räddar oss från att gå under. Världen är vårt ljus i mörkret. Världen är vår hud. Vårt samhälle binds ihop av mänskliga möten, av längtan och drömmar. De hebreiska orden *or*, *ior* och *ir* står för "ljus", "hud" respektive "stad" och har besläktade betydelser: "väv", "aktivitet", "uppvaknande". Hus och gator vävs ihop av mänsklig sammanhållning och aktivitet. Under väven döljer sig något som inte går att se men som finns. *Ir* kan också betyda "ängel", någonting som liksom stadens puls är befriat från tyngdlagen och dess deterministiska cykler. Ängeln är en osynlig budbärare som aktiverar vårt undermedvetna, där livets viktigaste beslut fattas. Hör!

Nina Kaltiala

När allt stannade upp

Ljuset från balkongen når hela vägen fram till hallen när Franciska öppnar och tar emot mig. Vackra möbler, konst och foton ger ytterligare en bild av den människa som står framför mig. Detta hem har vuxit fram genom ett långt och mycket aktivt liv.

Vi går direkt ut på balkongen för att kunna sitta utomhus med avstånd emellan – så säkert som möjligt – och dela på en pizza och dricka ett glas vin. Det känns lyxigt och lite våghalsigt under en tid då sociala kontakter har skalats bort både för Franciska och mig. Men hon har bedömt att vi kan ta den här risken. Det är ännu sommar kvar i septemberluften, och smittspridningen är inte så stor just nu.

Franciska är nedstämd. Pandemin har gjort livet begränsat.

– Vi har olika personligheter, vi människor. Det finns de, som kan acceptera att de är ensamma. Det bekommer dem inte så mycket. Jag är inte en av dem. Jag är en person som får energi av att vara tillsammans med andra.

Jag träffar sällan någon nu, säger hon. Jag, som alltid har varit omgiven av vänner, barn och barnbarn. Det var som om allting tvärstannade. Min väninna skulle komma hit, men fick ställa in. Men så kom du. Och jag är inget roligt att prata med just nu, men vi försöker ändå.

Och så löper och vindlar samtalet under en eftermiddag. Franciska berättar om sitt liv – en berättelse som både innehåller sorg och livsglädje.

Du vet, jag föddes i det som nu är Tjeckien, men så bestämde Hitler att nu hör den här delen till Ungern. Vi var en stor familj och min pappa var väldigt religiös. När det blev ungerskt förändrades stämningen mot oss judar. Min syster flyttade till staden och fick arbete med falska papper, men hennes son skickades hem till oss. Pappa älskade den pojken. Tyvärr var det en stor olycka, men det visste vi ju inte då.

Familjen tvingades att flytta in i ett ghetto och deporterades senare till Auschwitz. Här förlorade Franciska nästan hela sin familj. Efter befrielsen kom hon till Sverige via Danmark.

Hon fick arbete hos en fotograf. Franciska hade velat bli fotograf själv, men det stod klart att hon var bra på att måla, så hon blev kvar som kolorist och färglade foton. Hon fick med tiden två söner. En bor i Sverige, och en i Israel.

Känslan för färg, form och det vackra syns i Franciskas hem, som hon från mars månad har tillbringat det mesta av sin tid i. På väggen bakom soffan hänger en stor, färgrik tavla med motiv som påminner henne om hennes uppväxt. Det där är min barndom, säger hon.

Hon tar fram ett album och visar foton från sin 90-årsfest för ett par år sedan. Omgiven av familj och vänner lyser hon på bilderna, och det är tydligt att hon är en människa som har en stor vänkrets.

–Jag har alltid tyckt om att ordna middagsbjudningar. Den sista middagen innan pandemin jag hade här hemma blev så lyckad. Det var den 14:e december förra året, och jag hade åtta vänner här. Min väninna som bor i Växjö fick tyvärr lämna återbud. Och där stod jag med åtta tallrikar! Då hände något mycket oväntat, som gjorde att vi ändå blev åtta vid bordet. Min son, som bor i Israel, dök upp hemma hos mig här i Sverige. Jag visste inte att han skulle komma!

Jag hade talat med honom på telefon. Sedan satte han sig på flyget till Sverige utan

att säga något till mig, och så stod han bara här! Det var tur att han kom på överraskningsbesök då, för efter det har det inte gått att resa.

Vi hade så trevligt den kvällen. Tänk, att efter det har jag inte kunnat ha några middagar här. Jag saknar det. Det var också sista gången jag träffade min son innan det blev svårt att resa. I Israel har de lockdown och många har stora svårigheter att få ekonomin att gå ihop.

Min andre son, som bor här i Sverige och är verksam som advokat, träffar jag förstås. Han och min sonhustru handlar åt mig och kommer hit någon gång i veckan.

–Jag saknar bridgen, och kulturella aktiviteter som att gå på teatern och Operan.

Vi bestämmer att när den här pandemin är över ska vi gå på Operan – Franciska, jag och min son.

Franciska visar en annan bild där hon bär träningskläder. Det är från SATS. Gymmet där hon tränar och går på Zumba regelbundet. – SATS har gett mig ett livstids medlemskap, berättar hon. Gänget på SATS betyder mycket och hon saknar sin träning. Hon håller kontakten med några av dem hon tränar med. De ringer och har varit på besök under pandemin.

–Numera blir det promenader. Jag tänkte, jag måste i alla fall gå ut och gå. Jag tar munskydd på och så går jag här där jag bor. Men jag saknar SATS.

Så går dagarna. Franciska läser böcker, promenerar, samtalar med vänner. Får besök ibland.

En sak händer som både förvånar och bryter tristessen i karantän. Fotografen Caroline Roosmark ringde upp Franciska och var mycket angelägen om att hon skall få ta porträttbilder av Franciska till sin årliga kalender *Sagolika kvinnor*. Det var viktigt för Caroline att få ha med Franciska som överlevt Förintelsen, och efter att ha övervägt saken tackade Franciska ja.

Mitt under pandemin blev hon hämtad med bil, och körd till en villaträdgård. En stylist svepte in Franciska i en blå mantel. Eftersom Franciskas bild skulle komma först i kalendern – Januari är månaden för Förintelsens minnesdag – hade fotografen och hennes team ordnat konstsnö till trädgården och fotosessionen, som höll på i ett par timmar.

Franciska kände inte igen sig helt i bilden, men det viktiga var att hon fick ut sin berättelse och sitt budskap om det som inte får glömmas.

Jag har sprungit ifrån mig själv, säger Franciska. Under hela mitt liv har jag haft fullt upp. Jag har haft väldigt roligt, men det har också handlat om att det har varit jobbigt att stanna upp och tänka på allt som hände. Och nu har jag blivit tvungen på grund av allt det här. När allt stannade upp på grund av Coronan. Det är jobbigt. Det är det. Men jag kan inte undvika det nu.

När vi skiljs åt är Franciska mindre nedstämd. Det har varit en fin eftermiddag. Jag går ut för att ta tåget hem.

Jag hoppas, att vi snart kan stå i sorlet i Operans guldrum tillsammans, med mousserande i glasen, och vänta på att det ringer in efter pausen.

Franciska Levy
i samtal med Malin Norrby

Tankar om livet under Corona

Det känns uttjatat att säga att livet förändrats snabbt sedan mars 2020, men det är ändå sant.

För min del får jag inte klaga för mycket. Trots att jag tillhör det som från början kallades riskgrupp, alltså 70+ (är 77) har jag klarat mig helt undan Covid -19, och jag har inga andra komplicerande sjukdomar förutom en besvärlig artros. Jag har under året fått höger höft opererad. Vänster var åtgärdad tidigare. Visserligen sköts operationen upp, från planerade tiden i maj till augusti, men med tanke på hur många som fått vänta mycket längre i vårdkön, känner jag mig privilegierad.

Rehabiliteringen har gått bra, men – och det kan jag inte skylla på coronan – de senaste två åren har inneburit en stor försämring av rörlighet och styrka, som jag nog aldrig kan träna tillbaka. Fram till coronabrottet i Sverige arbetade jag 1–2 dagar per vecka i mitt yrke som barnläkare. Undrar om jag kommer att orka återuppta detta eller om jag får anse min yrkeskarriär vara avslutad. Jag saknar kollegorna men framför allt patienterna i alla åldrar från 0–18 år. Det mesta med jobbet

har varit roligt, men ibland har ansvaret för andras liv och hälsa känts väl betungande.

Jag har i stort följt reglerna om avstånd m.m., men ändå handlat mat och annat nödvändigt själv. När jag ser alla unga killar från Bolt, Mathem, Uber Eats och andra leveranskedjor, som flänger runt på cyklar i livsfarlig trafik eller kör stora skåpbilar på omöjligt trånga gator har jag tänkt att jag inte vill bidra till denna farliga verksamhet. I stället har jag handlat lite i taget på närmaste ICA och COOP, så mycket som jag kunnat bära hem. Jag har åkt tunnelbana och buss, eftersom jag inte längre äger någon bil. Naturligtvis har jag varit mycket noga med att hålla avstånd.

Värre är att tvingas avstå från att träffa familj och vänner. Under sommaren och även under den långa varma hösten har vi dock kunnat umgås utomhus. Så började ju smittan också gå ner och som många andra har jag tänkt att nu är faran snart över. FHM och regeringen släppte ju på restriktionerna för oss 70+are. Men nu i novembermörkret är den andra vågen över oss och det gäller att vara extra försiktig framför allt för vårdens skull. Varken

jag eller någon i min närmaste familj har drabbats av Covid-19. Så jag måste erkänna att jag fuskat och träffat mitt två och ett halvt-åriga barnbarn mer än jag bort göra. Nu måste jag avstå. Undrar om han eller jag är ledsnast över att farmor inte får komma. Årets Hashanafirande, då vi brukar samlas hela släkten med barn och barnbarn, blev naturligtvis inställt. Vi fick nöja oss med att önska Shana Tova per telefon, långt ifrån lika roligt. Vi var 50 personer på Jom Kipporgudstjänsten i Stora Synagogan. De flesta följde den via Zoom. Vackert, värdigt, men ganska ödsligt och långt ifrån den gudstjänst jag varit van vid.

Att umgås med vänner liksom föreningsliv har naturligtvis gått på sparlåga. I vår jiddischgrupp har vi Zoom-möten var tredje vecka. I och för sig roligt att se varandras ansikten och att höras, men inte går det upp mot att träffas, "*reden und leienen a bisale jiddisch*", och äta en bit mat tillsammans i varandras hem. Även styrelsemötena i Judiska Kvinnoklubben, JKK, har fått ske via Zoom. Den verksamhet vi brukar bedriva, mycket med underhållning och annat på Judiska Hemmet, har ställts in. En del, Bingo och musikunderhållning, har kunnat ske några gånger utomhus, men som 70+are har jag måst hålla mig därifrån.

Något som jag saknar mycket är de resor till många olika länder, som jag tack vare

JKK har kunnat göra sedan 2008. På våren det året anordnades en stor internationell konferens i Bryssel av den internationella organisation, som JKK är ansluten till. Organisationen heter ICJW, vilket betyder *International Council of Jewish Women*. Låt mig få ta utrymme här för att berätta lite om denna intressanta förening: den är betydligt mindre känd än WIZO trots att den grundades redan i början av 1900-talet.

Nationella judiska kvinnoorganisationer med syfte att hjälpa fattiga och utsatta människor, inte enbart judar, hade då vuxit fram särskilt i USA under ledning av den drivande Hanna Salomon. Även i England och Tyskland hade liknande landsomfattande organisationer bildats. Till Tyskland bl.a. flydde massor av människor undan pogromerna i Ryssland och Östeuropa. Många hamnade i trafficking av olika slag, särskilt prostitution. Just arbetet mot prostitution och vit slavhandel har alltid varit en angelägen uppgift för ICJW.

Första internationella kongressen hölls 1914 i Rom. De tongivande förbunden var NCJW i USA, *The Union of Jewish Women in England* och *Judischer Frauenbund in Deutschland*. Ordföranden i det senare var Berta Pappenheim. Hon hade märkligt nog som mycket ung varit en av Freuds första patienter. Han hade väckt henne ur en för-lamande apati efter faderns frånfälle. Hon visade sig bli en stark, karismatisk kvin-

na, som hävdade att det internationella förbundet skulle verka för att hjälpa alla nödställda oavsett religion. Hennes motto var *Tikkun Olam* (att förbättra världen).

Trots att sionismen börjat uppträda vid denna tid blev ICJW aldrig en sionistisk organisation utan välgörenhetsperspektivet har alltid präglat ICJW och gör så än idag. ICJW har, som non-governmental organization, rådgivande funktion i FN. Under FNs Decade of Women 1975 till 1985 var det anti-israeliska inflytandet som starkast i FN 1975 deklarerade FN att sionism var att likställa med rasism. Mycket tack vare starka företrädare från ICJW togs den skrivningen bort vid den avslutande FN-konferensen i Nairobi 1985. Trots att ICJW fortfarande inte främst är sionistiskt finns emellertid en ansluten förening i Israel med aktiva företrädare. Många av de anslutna organisationerna i länder från Uruguay till USA, Tjeckien, England och Australien för att nämna några, är engagerade i olika välgörenhetsprojekt, och i judisk utbildning av barn och unga. JKK har spelat en ganska blygsam roll åtminstone sedan omkring 1990.

När jag var i Bryssel 2008 kändes det som om ICJW var mest en europeisk och amerikansk angelägenhet. Eftersom jag hjälpligt behärskar tyska och franska kom jag snabbt in i gemenskapen och fick många vänner, som jag fortfarande har kontakt

med. För närvarande förstås bara via mejl och annat digitalt. Jag har varit inbjuden till Zoom-möten, men känner mig inte riktigt bekväm med det än. Ska dock försöka nu i december, då vi ska ha ett s.k executive meeting.

Vet inte, om jag nämnde det från början, men ICJW är en paraplyorganisation, som olika nationella föreningar, i Sveriges fall Judiska Kvinnoklubben, JKK, har anslutit sig till. Numera har mer än 35 länder anslutna föreningar-affiliates. Många har spanska, portugisiska eller ryska eller polska som modersmål. 2008 behövdes simultantolkning av föredrag till franska, men nu förväntas alla européer behärska engelska. De andra språken kräver tolkning.

En annan svårighet med Zoommötena är tidsskillnaden. Förut reste delegaterna en gång per år till mötesplatsen (inte så bra ur klimatsynpunkt). Nu förväntas vi alla sitta i varsitt land, från Australien och Nya Zeeland till länderna i Nord- och Sydamerika. Det kräver en hel del planering för att få dessa möten att fungera.

Detta var en utveckling från mitt egentliga ämne – att berätta om livet under pandemin. Nu, när smittan åter sprids snabbt och vintermörkret tätnar, känns läget rätt dystert. Förvisso tänder nyheterna om fungerande vaccin ett hopp, men det lär dröja innan tillräckligt stora grupper är

vaccinerade. Till dess får vi nog finna oss i mer eller mindre isolering.

Många fruktar även annars november, men senhösten har enligt min mening en tjusning. En stilla, tidig skymning, när träden sträcker sina kala grenar mot den grå, snabbt mörknande himlen erbjuder en skönhetsupplevelse för den som inser det. Fast det är ändå skönt att veta, att snart

vänder året och vi går mot ljusare tider. I och med det kanske den här pandemin ebbar ut.

Bromma 24 november 2020

*Harriet Maler
Pensionär och Barnläkare*

Pandemin – en paus i tillvaron och tid för möte

Jag sitter vid mitt köksbord och tittar ut på den livliga gatan framför mig. De många bilarna skyndar fram och tillbaka, folk står vid övergångsstället och trampar. En akutbil med sirenerna fullt påslagna rusar fram mot ett okänt mål.

Klockan är lite över fyra på eftermiddagen. Skymningen börjar falla. Solen lägger ett rosa täcke över hustaken mittemot. Himlens blåa färg övergår till en mörkare nyans. I Frankrike kalls det för den blå timmen. En vacker vy, jag står länge och betraktar den.

Sen flera månader pågår en pandemi i världen. Alla länder är drabbade, så även Sverige. Efter en lugnare period under sommaren har nu ökningen tagit fart igen. Vid dagens presskonferens fick vi återigen höra hur viktigt det är med social distansering, att hålla avstånd, att träffa få människor utanför familjen.

Men man har möjlighet att möta sig själv. Visserligen menade Martin Buber att allt mänskligt liv är möte och att det centrala i människors liv är det äkta mötet, det äkta samtalet. Men att möta sig själv kan vara

lika viktigt och givande. Ibland bättre.

Jag brukade tidigare delta i åtskilliga aktiviteter, kanske för att slippa konfronteras med mig själv. Sprang från plats till plats. Matade hjärnan med nya intryck hela tiden.

Nu sitter jag och filosoferar en stund varje dag. På livet, det som varit och det som ligger framför mig. Jag tänker på mina föräldrar som överlevde Förintelsen, vad som format mig, den jag varit, den jag är och den jag vill bli. Nu finns tid för detta.

Jag har givande telefonsamtal med min syster Elisabet där vi delar tankar och reflektioner om det rådande läget, om våra föräldrars liv, vår judiska barndom och judiska församlingens digitala evenemang. Vi lyckas även lösa ett flertal världsproblem av större och mindre dignitet.

Enligt Bibeln symboliserar 70 fulländad ordning. För ett halvår sen fyllde jag själv 70 år och känner mig, om inte fulländad, så på en bra plats i livet.

Jag betraktas som riskgrupp för covid-19

men mår alldeles utmärkt. Jag har skaffat regelbundna mat- och motionsvanor. Tar långa promenader i naturen. Går ofta i skogen där jag lyssnar på fåglarnas skönsång. Jag har återfunnit glädjen med att sitta i min fåtölj och läsa en bok från början till slut.

Jag har gjort av med överflödiga ting som tynger, gått igenom anteckningar och texter. Även städat i själens skrymslen.

Erev Rosh Hashana firade jag med min syster och hennes familj. Vi var sju personer som satt vid ett stort bord, höll föreskrivna avstånd men kände stor känslomässig närhet.

Under Rosh Hashana och Jom Kippur följde jag sen hela gudstjänsten genom live streaming från Stora synagogan. Satt hemma framför datorn och följde med i min egen Siddur. Läste kaddish över mina föräldrar. Lyssnade på Ute Steyers insiktsfulla predikningar. Det gick alldeles utmärkt.

Nu är det helt mörkt ute. Jag låter mig avslutas av den välgörande tystnaden. Lyssnar på väggklockan med sitt regelbundna tickande. Även denna dag ett givande möte.

Rut Milchner

Det märkligaste året i mitt liv

2020 är det märkligaste året i mitt nästan 50-åriga liv. Det är det sorgligaste året sett till alla som dog och dör i covid-19, som kanske inte får hjälp att andas, inte får träffa sina barn och barnbarn. De som dör ensamma.

Pandemin är det närmaste ett krig vi har varit på svenska breddgrader under vår livstid.

Mer än antalet döda är krig den raserade vardagen. Krig är att få sin ekonomi förstörd, sina resvägar kringskurna. Och så den oändliga väntan på fred. Nog känns det som att vi mest av allt väntar?

Den första tiden av pandemin – när alla förstod vad som var på väg att hända men ingen i vår närhet ännu hade avlidit – var det mest skönt att alla aktiviteter ställdes in. Vi slutade rusa, vände hem.

Att inte behöva ta alla i hand eller hälsningskramas med främlingar var ovant men befriande. Statsministerns slogan "*i Sverige tar man i hand*" stuvades snabbt undan. Nu tar ingen längre i hand, varken muslimer, judar, kristna eller sekulära. Alla

är jämlika både i hälsningsmönster men också i vetskapen om vår dödlighet. Vi kan inte längre gömma vår dödsångest mellan skarvarna i det pressade livspusslet eller knöla in den längst in i skåpet på gymmets omklädningsrum.

Pandemin har blivit en tillvaro av kontemplation. Vi vet med bestämdhet att vår tid är utmätt, vi har det här livet och ingenting mer. Alla skrivelser och allt prat om döden har fått oss att till slut inse att ingen slipper undan.

Vad gör jag med mitt liv? Vad vill jag? Vem har jag varit dum mot, vem kan jag se i ögonen?

Det judiska årets viktigaste dag är Jom Kippur, försoningsdagen. Nu fick vi ett helt försoningsår, och fler kan det bli.

Judiska församlingen i Stockholm drabbades hårt i början av våren. En till två begravningar i veckan är det vanliga, nu hjälptes vi åt att begrava upp till tio personer i veckan, några veckor i sträck. Begravnings-sällskapet Chevra kadisha är uppbyggt av ett hundratal volontärer,

många äldre. Plötsligt räknades alla som riskgrupp men deras söner och yngre vänner ryckte in i stället. Sörjande barn och släktingar som befann sig utomlands fick bara vara med digitalt. Bättre än inget men inte bra.

När sommaren led mot sitt slut saktade allt ner, dödsfallen blev färre och färre, för att i början av september helt stanna av. I två månader hände absolut ingenting, överdödligheten förvandlades till total underdödlighet. Det var som om allas medvetenhet om sin dödlighet gjorde dem på sin vakt. De försatte sig i karantän, kämpade mot döden med näbbar, klor och rentvättade händer.

Så sitter vi isolerade, vardagen fungerar hjälpligt för dem som har ett arbete att gå till men allt som är kopplat till andlig spis

– teater, författaraftnar, gudstjänster – är förbjudet. På sin höjd tar vi promenader i naturen, mer spirituella än så får vi inte lov att vara.

Plötsligt infinner sig en längtan efter mingel, efter dansgolv, svettiga människohav framför scenen, nöjet att tränga sig fram i en full buss. Hur länge ska det dröja innan vi sitter armbåge mot armbåge med en främling på biografen?

Tänk att så snart längta till sådant som varit självklart (och jobbigt) fram till nu. Och tänk som vi kommer att minnas den här tiden som en oas av lugn och Netflix, i alla fall vi som slapp arbetslösheten och döden.

Anna Nachman

Lev så gott det går

Svårast har varit att inte kunna resa till Israel för att krama om mitt barn, barnbarn och barnbarnsbarn. Nu har jag fått mitt sjunde barnbarnsbarn i Israel, men kan inte träffa honom. Jag kan prata med min familj och har fått se bebisen på Internet, så den nya tekniken är bra.

Fira judiska högtider tillsammans med familjen är svårt. På Sederaften hade vi Seder på mobilen. Det kommer att bli så på Chanukka också.

Jag har gjort så mycket tidigare som att spela bridge, måla akvarell och gått på kulturella aktiviteter. Nu känner jag att man blir lite passiviserad. Kan inte gå på opera och konsert.

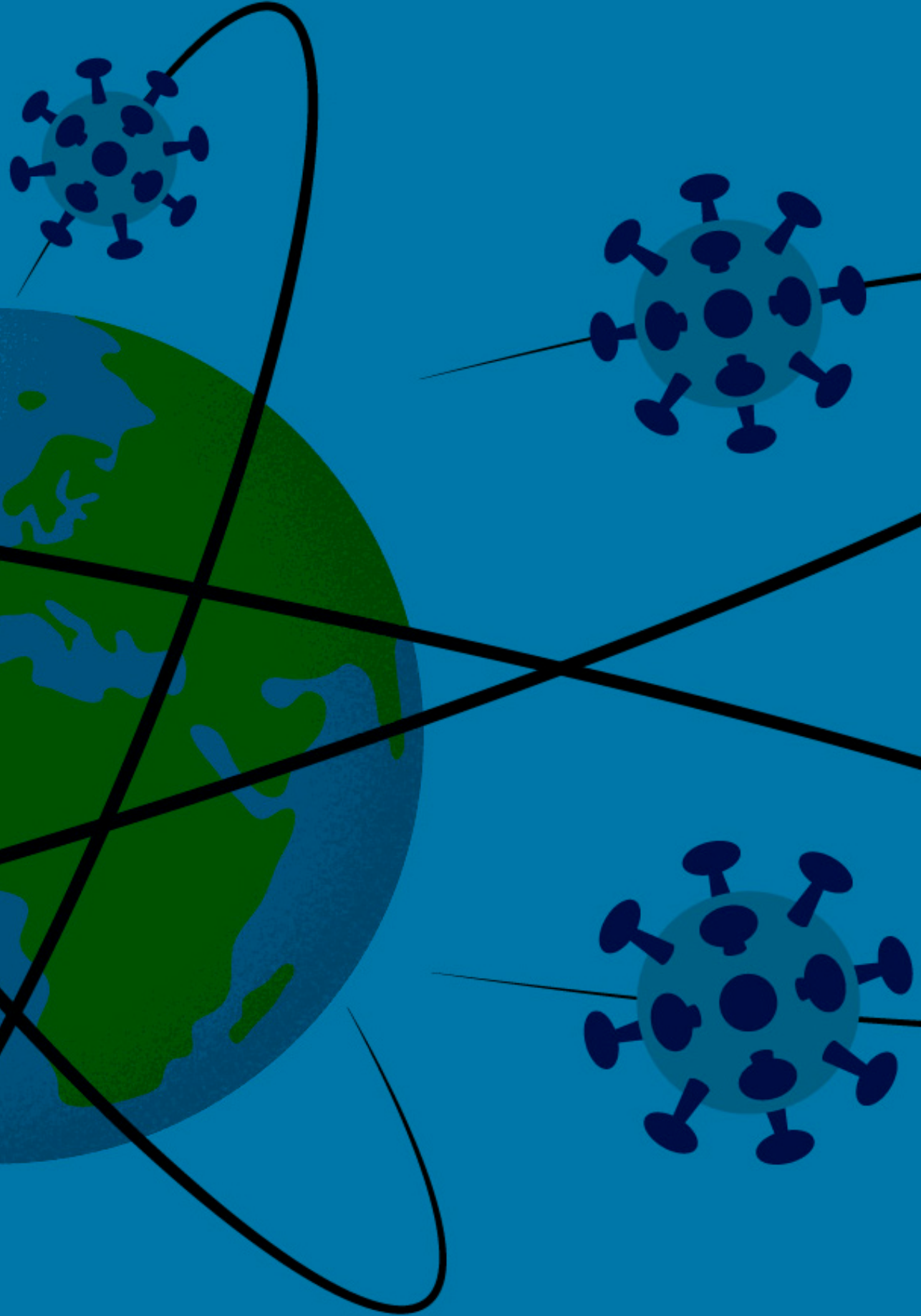
Samtidigt: Jag, som är krigsbarn och har genomlevt både judeförföljelser och kommunismen, tycker att vi har klarat av epidemin relativt bra. Alla har bostäder och mat. Sjukvården fungerar ganska bra. Jag kan i alla fall gå ut och promenera, och jag bor så vackert att jag inte kan klaga.

Jag vill också berömma den Judiska församlingen, som har varit så omtänksamma under pandemin. De har brytt sig om oss som är gamla och varit så rara.

Klaga inte så mycket. Lev så gott det går.

Zsuzsanna Reisch

Alla mina barndomstanter

Estelle bodde på ett äldreboende och dog av Corona. Hon var inte min mamma men kallade mig "mitt barn" och "kära dotter" de senaste åren. Det var härligt eftersom mamma, som bor på samma ställe, försvunnit in i demensdimman. Estelle hade inga egna barn, men brorsbarn, sin kärleks barn och barnbarn. I normala fall, om det inte varit Coronakris, hade vi alla delat sorgenperioden och suttit Shiva tillsammans.

Enligt judisk tradition brukar Shiva – sorgenveckan – börja efter begravningen. Då familj, släkt och vänner sörjer tillsammans i den avlidnes hem. Vännerna kommer med mat och dryck så familjen kan sörja utan extra börda. Berättelser om den bortgångne kommer till liv och stärker minnet av människan vi mist.

Eftersom många av oss isolerar oss för att inte smitta varandra, blev det inte någon Shiva för dig Estelle. Och det förstår ju du om någon som blev läkare när du kom till Sverige.

Men jag vill ändå berätta att du hade en hund när du var liten och att du överlev-

de Förintelsen. Att du berättade om dina fruktansvärda upplevelser under kriget och i koncentrationslägren medan du höll min hand hårt. Och att du som fyraåring fick ta hand om din nyfödda syster mitt i fasan medan alla runt dig försvann. Och att minnena aldrig avtog i kraft, tvärtom. Och att du på slutet flyttade tillbaka in i den värld där du levt med din familj innan fasan. Och att du i min barnatro nu äntligen är i himmelen med alla dina familjemedlemmar som du längtat så mycket efter och har universums bästa picknick.

Fler av mammas vänner på äldreboendet blev smittade av coronaviruset och gick bort under samma vecka. Jag kände de flesta av dem. Åt en av dem blev jag typ langare; "*gå och köp en whisky på systemet är du snäll*" brukade hon säga när den gamla flaskan höll på att ta slut. Andra ville bara ha en kram, prat, lite nackmassage eller en blomma.

Överlevartanterna som är borta nu var mitt liv, mina skyddsänglar och jag deras ljus; det var alla vi barn till överlevarna efter Förintelsen. Vi var beviset på att deras kamp för livet hade haft en mening. Att

de lyckats rädda det judiska folkets överlevnad. Många var färgstarka och ofta bestämda, ibland rätt besvärliga men oavsett saknar jag dem gränslöst.

Parallellt med detta har min dementa mamma blivit blind. Jag kunde inte vara där när det hände, för så är det ju nu i Corona-tiden. Inga besök på äldreboenden. Kommer jag någonsin få se henne igen? Förhoppningsvis, men även om, kommer mamma aldrig se mig igen.

Inser nu när en efter en av mitt livs överlevartanter faller ifrån, att jag inte vet vem jag är utan dem. Jag har vuxit upp med dem, levt ett långt liv med dem. De har varit mina ledstjärnor, mina orienteringspunkter.

Deras kärlek till mig måste jag nu själv

hitta i mitt hjärta, och istället för att bara minnas deras överlevnadsberättelser också ta hand om ljuset och kärleken och acceptera att livet fortsätter. Vila i frid Estelle och alla mina kära barndomstanter.

Och mamma, även om du inte kan se mig mer, hoppas jag att du kan höra mig nu.

Mamma gick bort på kvällen. Hon hörde mig inte. Samma dag som mamma begravdes sändes texten om Estelle och mina barndomstanter.

Anette Sallmander

En tidigare version av texten har tidigare varit publicerad som ett bidrag till "Tankar för dagen" i Sveriges Radio.

När livet stannade i Landet

Och 2020 som började så väl. Efter två års studier hade jag klarat den israeliska tour guides examen. Jag reste kors och tvärs över Landet och hade en befriande känsla av att framtiden låg lika öppen som landskapet i Emek Yizre-el när man kommer ut ur Wad Ara. Jag och barnen planterade ett plommonträd i trädgården till Tu be Shvat och jag mötte min första turistgrupp (från Karlstad stift) på flygplatsen. Men redan då märktes att något var fel. Den vanligtvis myllrande flygplatsen var halvtom. När jag besökte Gravkyrkan med kanadensiska läkare på konferens i Jerusalem uppstod ett visst obehag då en armenisk procession trängde in oss i ett hörn tillsammans med en munskyddsbärande asiatisk pilgrimsgrupp. Så dumt. Asiaterna var de som var medvetna om smittan och var ansvarsfulla nog att bära munskydd.

Karlstadteologerna reste hem i förtid efter bara fem dagar, det talades om att flygen skulle sluta gå. De fick aldrig vara med om megilla-läsningen jag planerat. Purim-seudan var dämpad även om Miriam, en modig svensk mormonsk kompis lyste upp stämningen vid vårt bord. Det var senaste

gången vi hade gäster och megilla-läsningen blev sista besöket i synagogan för vår del tills Rosh ha-Shana. Det var som om någon dragit i nödbromsen och ur kontakten, livet stannade, t o m skolorna övergick till distansundervisning.

Jag passade på att ta ut ungarna i naturen en sista gång, en lockdown tornade upp sig på horisonten. Vi hajkade i kullarna väster om Jerusalem. Sluttningarna var smaragdgröna och fulla av vårblommor. Sedan kom lockdownen och fick inte avlägsna oss längre än 100 meter från våra hem. Det är hårt när den israeliska naturen är som vackrast. Att få ett recept och tillstånd att gå till apoteket på Emek Refaim 600 meter bort var att vinna högsta vinsten, med ett sådant tillstånd kunde jag till och med gå en kilometers omväg. En kilometer. När man är van att kunna klättra upp Hermonberget eller hajka i Negev eller se solen långsamt sjunka ned i Medelhavet.

Vi var instängda en månad. Vi började höra fågelsången. När den galna jerusalemtrafiken stannar hörs plötsligt naturen. Våra 100 meter utökades dock till 500 meter med 500 shekel böter som straff om

man gick längre. Jag töjde och töjde på reglerna och gjorde utflykter i närområdet. 1500 meter från hemmet, nere i Hinnomdalen, Bibelns sinnebild för helvetet, inte kunde det väl inte patrullera några poliser där? Jag och fyraåringen undersökte såväl begravningsgrottor från andra templets tid, som en korsfararmassgrav och en karaitisk begravningsplats. Vi såg en linbana från Israels självständighetskrig och ett grekiskt-ortodoxt kloster helgat åt St Onofrius. Ibland kan det löna sig att titta lite närmre på sitt närområde. När utgångsförbudet lättade kunde jag guida våra jerusalembor till hörn av Jerusalem de aldrig upptäckt själva.

När Pesach kom var det israeliska samhället helt stängt, vi hade utgångsförbud. Inga vandringar i de smaragdgröna kullarna runt Jerusalem som det brukar vara på *chol ha-moed*. Redan Agnon observerade i sitt mästerverk "*Tmol Shilshom*": "Folk i Jerusalem hade inte för vara att gå ut genom Gamla Stans portar utom under Pesach, när de går runt stadens murar". Men inte i år. På sederafternen satt var israelisk familj ensam med stängda dörrar. Så många var ensamma denna familjernas kväll. Om vi öppnade för Eliyahu ha-Navi skulle Dödsängeln smita in. I ett försök att bryta isoleringen gick vi alla, över hela landet, ut på balkongerna och sjöng "*Ma nishtaa ha-laila ha-ze*". På vilket sätt är den här kvällen

annorlunda? Så oerhört annorlunda! Förintelsedagen i Israel infaller precis efter Pesach. Årets tema var "solidaritet i en sönderfallande värld". Instängd hemma under lockdown läste jag massor, och mycket om Förintelsen. Det kändes som också nu höll världen på att falla sönder, inget var längre som förut. Jag reda på att mina biljetter till Sverige var inställda. Jag hade tänkt hälsa på mamma och pappa under sommaren, men nu gick det inga flyg. Jag läste om judiska flyktingar som ville ut, men inte hade någonstans att åka. Det kunde jag plötsligt relatera till, att vara fast i en sönderfallande värld.

Jag växte upp på 80-talet. Hela mitt vuxna liv har präglats av gränser som öppnats mer och mer. När jag gick på högstadiet föll Berlinmuren, sen gick Sverige med i EU och Öresundsbron förband oss med kontinenten. Världen har alltid varit öppen för mig. På skolresan i 9:an åkte vi till det just befriade Budapest, när jag läste arabiska på universitetet utforskade jag Mellanöstern och sedan flyttade jag till Israel när jag bestämde mig att göra *aliya*. Att inte kunna korsa en gräns hade inte funnits på min karta. Tills nu. Nu fanns det först inga flyg och när det åter gick flyg till Köpenhamn var det inte självklart att jag skulle kunna korsa Öresund till Malmö. Gränsen var stängd. För att överhuvudtaget bli insläppt i Sverige behövdes ett

svenskt pass, för att komma in i Europa behövde det också vara giltigt. Jag hade inte förnyat våra svenska pass på ett tag, det hade inte känts nödvändigt. Det hade ju alltid funkat bra med de israeliska. Jag tänkte på min vän Dow, en förintelseöverlevande från Polen, numera med såväl israeliskt som brittiskt som kanadensiskt och svenskt medborgarskap. Han påminde mig vid något tillfälle om att inte slarva utan se till att ge alla medborgarskap överhuvudtaget möjliga till barnen. Man vet aldrig menade han. Nu rusade jag till svenska konsulatet och betalade en mindre förmögenhet för att få giltiga pass. Min israelisk-amerikanske make fick inte följa med. Detta år kunde inget tas för givet. Varje kontroll var en utmaning. Kunde vi bevisa att vi kunde ta oss vidare från Kast-rup? Vi tänkte väl inte olagligen stanna i Köpenhamn? Jag andades inte ut förrän vi var framme i Blekinge. En sommar vid insjöar och Östersjöns kust, med långa promenader längs Hovs Hallar och Söderåsen gjorde gott. Att kunna andas frisk luft utan mask var en befrielse. Jag har aldrig sett så mycket bokskog och så få vänner under en sommar. Sedan åkte vi hem till två veckors karantän tätt följt av en ny lockdown.

När Jåm Kippur kom var vi redan inne i vår andra lockdown. Det förändrade helt firandet i mina kvarter i södra Jerusalem. Istället för att gå till det minjan som pas-

sade vår ideologi bäst fick vi helt enkelt laga efter läglighet. Glöm alla feministiska eller egalitära eller Carlebach-minjanim som den här delen av det pluralistiska Jerusalem berömmar sig för. Nu fick vi hålla oss inom de tillåtna 1000 metrarna och be där det fanns plats. Den vanligtvis om åren så mäktiga upplevelsen att den ständigt brusande Hebronvägen töms på trafik och tas över av cyklister var blekare i år, vi hade vant oss vid att vara hemma och slutat köra bil. Men på grund av förbudet mot samlingar inomhus fanns det inga väggar som begränsade bönerna utan tonerna ljud genom luften över hela staden. Detta blev årets mäktiga Jåm Kippur-upplevelse. Från varje bakgård och trädgård hördes Kol Nidrei. Uteserveringens bord vid den gamla järnvägsstationen användes som *bimah* vid Torah-läsningen. Jag satt på en plaststol under ett granatäppelträd och kände mig oväntat rörd. För en gångs skull var det världsiga Jerusalem helt genomsyrat av andlighet.

Sedan kom kritiken och beskyllningarna. Grupp ställdes mot grupp. "Det är de ultra-ortodoxa som inte håler sig till restriktionerna, alldeles för många samlas och ber". Eller "det är araberna, deras gigantiska bröllop är det som driver smittan". Eller "det är vänstern, se på deras protestmöten mot Netanyahu, de är flera hundra och hur många har masker?" "Hur kan vi tillåta

slichot men inte politiska demonstrationer?" "Hur kan vi tillåta demonstrationer men inte slichot vid Västra Muren?" Israel är ett delat och homogent samhälle. Vi är bra på att enas under korta kriser, men ett halvår var tydligen mer än vi klarade av. President Rivlin sa att Israel är välsignat med mångfald, men bara genom att enas kan vi ta oss igenom det här.

"På Simchat Torah laddar vi glädje-batterierna för hela året" sa min granne Chabad-rabbinen Ro'i. Men infektionskurvan pekade stadigt uppåt och myndigheterna avrådde å det bestämdaste från att gå till ett minjan. Att dansa med en Torah-rulle borde undvikas, till och med utomhus och med munskydd. Jag satt i trädgården och traggade morgonböerna med mellanbarnet Betsalel. Efter sex månader utan minjan, men i tät kontakt med sömniga tonåringar på lördagmorgnar behövde jag verkligen de där laddade batterierna. När jag hörde sången från biopalatset på andra sidan vägen kunde jag inte hålla mig längre. Det tämligen nya biopalatset har länge varit en vagel i ögat på alla religiösa i området, det är nämligen öppet på sabbaten och har ökat biltrafiken på vilodagen väsentligen. Jag har alltid stilla bett om att det ska förvandlas till en jeshiva, och nu verkade det som om jag nästan fått bönesvar. "*Mi pi El. Mi pi El, yevorakh Israel*". Rabbin-grannen Ro'i hade lyckats

låna plazan framför det corona-stängda biopalatset och ordnade såväl Torah-läsning som hakafot och till och med kiddush. B och jag tittade på varandra: "*Yalla!*" Vi gick och laddade batterierna.

När Simchat Torah lider mot sitt slut brukar vi i Jerusalem ha "*hakafot shniyot*", extra dansande med Torah-rullarna för oss som inte kan låta chaggimen ta slut och som vill ladda batterierna ytterligare lite till. I år var hoppet ute om att hitta extatiskt dansande med hundratals deltagare. Jag och fyraåringen gav oss ut på en stillsam kvällspromenad på det gamla järnvägsspåret, nu omgjort till ett promenadstråk som leder från det trendiga sabbatsöppna nöjescentrumet vid den ottomanska järnvägsstationen till den arabiska byn/stadsdelen Bet Safafa. Och där mitt på promenadstråket där vi gick mot den nedgående solen, utanför Sha'arei Shammaim-synagogan var det verkligen som om himlens portar öppnat sig "*Mi pi el, mi pi El...*" de hade hakafot shniyot! Nio män, en entusiastisk tonåring och en gammal dam som kastade godis på fyraåringen som lyckligt dansade och klappade händerna. Och han var inte ensam. Sekulära damer i tajts som joggade förbi på promenadstråket gnolade med. Ett gäng palestinska tonårsskillar som körde förbi på sina elcyklar skrek "*chag sameah*", trevlig helg. Och två muslimska tjejer tog fram mobilkameror-

na och filmade fnissande nyfiket det hela. Våra batterier laddades den här Simchat Torah, inte bara med glädje utan också med samexistens och kanske lite mer kunskap om varandra.

med sitt svärd. Fortfarande lever vi med restriktioner. Utmaningen är att hitta ett sätt att leva där ensamhet och isolering inte tar över. Där judisk gemenskap fortfarande är möjlig.

Ett år har nästan gått nu. Om vi inte aktar oss kan Dödsängeln fortfarande smita in

Sara Yarden

Ring spontant!

November 2020

Under Coronan har många goda vänner gått bort.

Själv har jag som aldrig haft tur som ej är ensamstående.

Tiden går, dagarna flyter samman.

Man läser och ser på TV mer än vanligt. Samtidigt får man tid att tänka mer än under normala tider.

Jag tänker särskilt på alla som är isolerade. Inga nära som hör av sig eller att man haft någon att ringa till själv.

Det känns antagligen ensammare än vanligt.

För många betyder ett enkelt telefonsamtal väldigt mycket.

"– Tänk att någon tänker på mig utan särskild anledning!"

Vad ett kort samtal kan betyda mycket. Inte bara nu utan alltid...

Har Du någon tidigare arbetskamrat, avlägsen släkting eller annan Du tror skulle bli riktigt glad;

RING!

Du märker att Du gör något för någon. Ring spontant!

Så tycker – nu som förr – *Börje Eliasson*

Ingarö vår och sommar 2020

I slutet på februari 2020, precis innan Corona-viruset slog till med full styrka här i Sverige, skulle min man och jag åka på semester till Thailand. Kontroll på Internet visade att man inte hade särskilt många fall i området vi skulle vara på. Ändå var jag förstås lite rädd och orolig över att bli smittad där. Efter noggrant övervägande och diskuterande bestämde vi att chansa och åka. Väl framme hade vi det förstås underbart. Vi badade, solade läste böcker, åt väldigt gott och hade ingen tanke på Corona.

Efter hemkomsten i mitten på mars flyttade vi till landstället, som ligger på Ingarö, på grund av oron att bli smittade av Corona. Min man är 72 år gammal och har därmed, på grund av sin ålder, högre risk att bli allvarligt sjuk. Jag själv är 65 år och med lite olika krämpor och som pensionär fanns inget som absolut höll mig kvar i stan. Det var bäst att lyda direktiven och isolera sig och detta var ju mycket enklare i skärgården.

Vi var alldeles ensamma där. I början åkte vi till affären för att handla, men sedan höll vi oss inne. Hela situationen kändes

bisarr – man fattar ingenting. Trots vår isolering var jag ändå orolig när jag vaknade på morgnarna. Jag var rädd för att bli smittad av Coronavirus, och hamna i respirator. Samtidigt kändes allt lite meningslöst – tiden rann i väg och dagarna gick utan att vi gjorde något vettigt och meningsfullt.

– Hur länge skall detta pågå frågade jag mig själv? Detta är jobbigt, jag vet, men jag tröstade mig med att man kan hoppas att det snart går över. Hoppet är ju det sista som lämnar oss. Det som var jobbigast var längtan efter mina barn och barnbarn. Vi pratade med dem nästan varje dag via face-time, men det är inte samma sak som att träffas "face to face". Man kan inte pussas och kramas. Det som är beundransvärt och fantastiskt är att barn accepterar så mycket, om man tar sig tid att förklara för dem. Så de förstod de inte fick krama oss och måste hålla avstånd.

I April skulle vi fira Pesach, men den här gången fick det bli utan resten av familjen. Min dotter var i New York och sönerna med familjen skulle fira hemma hos sig. Vi bestämde att vi skulle fira via Zoom, men

jag tyckte att det kändes konstigt. Det är inte samma sak att ha sina nära och kära rund bordet som att ha dem på en dator-skärm. Och när alla ville prata blev det så rörigt. Nåja, man fick väl acceptera det lilla man kunde få.

Mellan maj och juli bodde en av sönerna med sin familj hos oss efter en tvåveckors självpåtagen isolering. Vårt yngsta barnbarn var med och vi fick fira hennes tvåårsdag tillsammans. Mormor och morfar kom på besök från västkusten och lite glapp blev det väl i smittskyddsansträngningarna, men vi hade tur och ingen blev sjuk. Det var underbart att få rå om den lilla, leka med henne och plocka smultron från vår odling. Vi åkte på utflykt, bland annat till Siggesta Gård, en bondgård där barn kunde klappa smådjur och bland titta på hästar och lamadjur.

Tiden gick och jag kan faktiskt inte svara på om den gick fort eller långsamt. Dagarna förflöt lugnt och stilla men plötsligt var tiden borta. Vi pratade mycket i telefon med våra vänner och bekanta. Så småningom började vi att umgås försiktigt med enstaka vänner utomhus. Antingen kom ett par till oss till landet, eller så åkte vi till dem. Vi provade också att åka och fika på kondis med långt avstånd mellan borden. Vi var kanske två eller tre par, inte mer. Alla aktiviteter (fika, lunch eller middag) ägde rum utomhus. Några enstaka gånger

åkte vi till något museum för att se en utställning. Museerna gjorde verkligen vad de kunde för att hjälpa besökarna att hålla avstånd till varandra.

Det vanligaste samtalsämnet var Corona och dess följder, och det var ändå lite skönt att kunna beklaga sig till varandra och att känna att vi alla satt i samma båt. För att överleva ensamheten och isoleringen behöver man träffa sina vänner och sin familj, man klarar det inte ensam.

Nu är det höst och jag sitter fortfarande med min man på landet och undrar hur länge det här skall pågå? Efter skärpta regler från Folkhälsomyndigheten träffar vi inte så många människor och har inga bjudningar, som vi hade före Corona. Hela tiden längtar jag efter mina barn och barnbarn. Det är fortfarande lika förfärligt att inte kunna pussa och krama dem. Kommer de till landet, så stannar de i ett annat hus. Pussar kan endast genomföras genom fönsterrutan eller på avstånd som slängpussar.

Jag tycker att livet är tråkigt och trots detta så går dagarna väldigt fort. Hur länge skall vi behöva leva isolerade utan att kunna träffa våra närmaste och våra vänner. Man lever bara för stunden och låter tiden fly.

Så vad gör man när man är ensam eller har tråkigt. Jag försöker läsa böcker, men

ibland har jag svårt att koncentrera mig. Jag längtar tillbaka till Thailand och skulle önska att vi kunde åka utomlands, byta miljö, men icke, det får vi inte just nu.

Tidigare hade jag skrivarkurs via Zoom och då var jag åtminstone sysselsatt en kväll i veckan. Att gå på stan och shoppa lockar inte längre. Folk håller inte avstånd och det känns osäkert. Inte har man någonstans att visa upp sina senaste fynd heller. Jag kommer ihåg att min svärmor brukade säga så när hon blev gammal. Då förklarade jag för henne att hon kunde klä upp sig för sig själv och sin självkänsla. Nu inser jag vilken kliché det var. Så allt vi gör är att handla mat, men hur mycket kan man äta?.

När man inte har något att göra så grubblar man istället. Mina demoner kommer ofta och besöker mig. Har läst mycket i media om Coronavirus och hur det är att ligga sövd i respirator på intensivvårdsavdelning. Man bli rädd för att hamna där och inte vakna från narkosen. Covid-19 är en lömsk sjukdom.

Jag förstår inte att folk inte följer instruktionerna från folkhälsomyndigheten gällande att hålla avstånd, inte bilda folksamlingar och begränsa sina sociala kontakter. Tror de att de inte kan smitta andra eller sprida sjukdomen? I dessa tider måste man tänka på andra och hjälpa till att få bort smittan

från allmänheten. Jag har nu i snart sex månader hållit mig isolerad på landet och begränsat mitt umgänge med andra, det är min skyldighet och plikt mot mina medmänniskor. Ingen av oss vill bli smittad och kanske hamna på intensivvården. För att skingra tankarna, planterar jag i trädgården. Att byta miljö skulle hjälpa så mycket.

Rosh Hashana firade vi på landet via Zoom. Meningen var att hitta ett sätt att kunna fira med våra barn och barnbarn. Det ena barnbarnet blev lite snuvigt så där slutade den samvaron. Den andra familjen med två barnbarn firade med oss efter att vederböranden ha testat sig, men ändå med extra avstånd mellan tallrikarna. Vilken glädje att få hålla om de små och pussa de. De är bara 5 och 3 år. Det går inte att beskriva med ord hur jag känner mig när jag träffar eller pratar i telefon med mina barnbarn. När jag är med dem så känner jag "Wow vad livet är fantastiskt, vad jag har det bra".

Yom Kippur var vi på landet och min man davnade hela dagen via Zoom. Det kändes så konstigt att lyssna på Rabbinens davnande via Zoom.

Jag är förstås väldigt glad att vare sig jag själv eller mina närmaste har drabbats allvarligt av Covid19. Vår dotter hade en "lindrig släng" av Corona och nu får vi njuta av detta eftersom hon har antikrop-

par så att vi få kramar därifrån lite mera varaktigt över tiden. Jag tänker annars på de, som är väldigt sjuka och kanske till och med ligger på intensiv. Jag tänker på deras anhöriga, som inte kan hälsa på sjukhuset.

Det som händer omkring oss just nu är ofattbart och det händer i hela världen. Så många som har drabbats på ett eller annat sätt. I sådana här situationer som råder i världen nu, kanske man inte bör fundera så mycket på om man är lycklig eller ej, om man har tråkigt eller ej. För vad spelar det egentligen för roll just nu? Jag är tacksam att jag lever och är frisk, för det är ju ändå det som räknas. Jag är tacksam för livet och allt vad det innebär, min familj, mina underbara barn och barnbarn, alla mina

vänner och för det jag har gjort med mitt liv. Man får vara glad och tacksam åt de små positiva saker som händer i vardagen, vare sig det är ett minne från gamla tider, eller ett face-time samtal med någon man inte kan träffa fysiskt.

Livet är och har till större delen varit bra för mig och jag kan vara nöjd med vad jag har åstadkommit. Och om det är något jag lärt mig på vägen, så är det att livet förändras hela tiden. Det tar omvägar och genvägar och tycks aldrig bara gå rakt fram. Det är krokigt och knöligt och går inte att förutspå. Och visst har jag känt lycka? Om inte annat måste väl denna text vara bevis på det.

Ludmila Harlid

Coronadagbok

Vid nyåret i januari så skrev jag till en vän:

2020.

Visst ser det snällt ut?

Och det har en så utsökt vacker grafisk form.

Den överrumplade mig när jag såg den i tryck för första gången häromdagen.

Lite som ett svanpar som är ute och simmar.

Föga anade jag att det goda svanparet var ett svart svanpar, som skulle sprida ännu mer sorg och förvirring över världen.

Så fel jag hade då.

Min son och jag flyttade ner till sommarhuset utanför Lund i juni 2019. Han skulle gå på folkhögskola här nere ett år.

Jag har min stora ateljé i huset. Just då passade det att lämna Stockholm ett tag.

Jag brukar inte ha tur, men att vi bodde här på landet när Coronan slog ut var just TUR.

Tur att slippa kollektivtrafik och trängsel.

Tur att kunna isolera sig.

Jag var mycket privilegierad.

På radion talade man om vad man skulle läsa som tröslitteratur i tider av ofärd.

Camus *Pesten* eller Tove Janssons *Kometen kommer* var några förslag.

För mig blev det Gunnel Vallquists *Dagbok från Rom* om Andra Vatikankonciliet 1965.

De kan tyckas underligt för en relativt nykonverterad judinna, men jag hade aldrig läst den och den var på 800 sidor. Så den fick ligga bredvid min säng som ett ankare i sitt vackra röda band från mars till mid-sommar tills den var färdigläst. Hela fyra gånger fick jag låna om den på Lunds Universitetsbibliotek.

Mycket diskussioner och käbbel. Vilken biskop som sa vad till den andre. Den kändes som om den snarare var på 1600 sidor.

Men mitt i så lyste Vallquist igenom med sin spiritualitet, klara blick och ett öga för skönheten i livet. Boken påminde mig om mitt barndoms Italien, så den gav mig trygghet.

I april så blev det distansundervisning för

min son och han flyttade hem till mig och huset från sitt internat.

Jag började handla på Ica kl. 7.00, alltid med mitt tredubbla hemsydd munskydd på.

Jag tvättade frukt och grönt från Spanien och Italien i hett tvålatten.

Man kan inte lyda Folkhälsomyndigheten utan bara tänka själv.

Lyder man myndigheter så hade mein Opa dött i ett koncentrationsläger.

Munskydden tvättades i rödsprit. Med tiden blev det sex munskydd om dagen som hängde på tork för oss i köket.

Det svävade en lätt obehaglig doft av rödsprit över nedervåningen.

Denna sprit nu gjord på sockerrör, den doften är fadd.

En ung man la spontant ut 900 kr för min nyservade gräsklippare i mars då mitt Visakortsköp inte gick igenom med orden: Jag litar på dig. Fick dagen efter ett SMS: "Pengarna på mitt konto. Ta hand om dig i dessa tider!" Följt av fyra kramar.

En annan man fick punktering utanför vårt hus i juni. Jag hade munskyddet på då jag klippte vår häck utmed vägen. Jag lånade honom vår cykelpump.

Veckan därpå låg ett vackert tackbrev och

en flaska desinfektionsspray från Bilema i brevlådan.

Det var Coronan som utförde dessa kärlekshandlingar.

Var det Coronan som förhöjde trädgården så den var vackrare än någonsin?

Gräset så grönt av mossor med en matta av vårblommor i så det mest liknande Botticellis *Våren*.

Prisade och tackade G-d för allt det vackra. Vårblommorna. Forsythian. Kejsarkronorna.

Pesach var nu i antågande.

Ringde Judiska Församlingen i Malmö.

Var köper jag Matzebröd?

Åk till Köpenhamn ! blev svaret.

Det måste svårt att vara jude i Malmö.

En utlandsresa för ett bröd

Pesach, shabbat, min födelsedag och påskafest. Det blev komprimerade dagar på rad i början av Pesachveckan.

Därtill kände jag mig inte frisk.

Men vi fick en underbar sederafton i vår ensamhet. Blommor från trädgården.

Sedertallriken på plats och min son hade en samling debattämnen som vi kunde ta upp till diskussion under middagen.

Det blev så vackert. En magi som ligger kvar nu sex månader senare i minnet.

Ensamhet är det normala för en konstnär.

För mig vardag.

Men att bli så här isolerad hade nog även tårt på mina nerver.

Men då kom nätet till min räddning.

Först sederkvällen: Sångerna har jag inte fått med som barn. Men tackar för att vi kunde lyssna på *Echad Mi Yodea* med *Batsheva Dance Company* på datorn. Tungt som svart guld.

Och äntligen kunde jag se *Shtisel*! Nu på Netflix nu när jag och min son och jag tillfälligt var boendes under samma tak. Nu fick jag en ny familj på hans iPad! Få lever i min egen.

Jag ville aldrig lämna denna familj i Jerusalem. Jag är kvar där än i tankarna.

Och så "*Unorthodox*". Ett litet konstverk med Shira Haas så förtrollande skarp och vibrerande så man tappade andan.

Jag hade gärna deltagit i mera i församlingens utbud, men än hade jag inget bank-id.

Har aldrig känt mig hemma i Judiska Församlingen i Stockholm.

Den är så Svensk.

Så Stockholmsk.

Man kan få frysskador av den om man inte aktar sig.

Men nu kom allt det vackra.

Aron Verständigs Veckobrev. Hans brev gjorde mig lycklig mitt i all min rädsla och oro.

Han har en så fin ton. Hjälp som kom till de gamla. All uppoffring.

Och på hösten kom Marc Harris *Rapport avseende vision om Stora Synagogan*. Vilken fest att få läsa!

Vilken skärpa och med så många lysande idéer! Man fick livslusten tillbaka!

Skrattet och livslusten.

Jag var plötsligen så stolt att jag hade en församling som jag kunde börja tycka om. Mycket, till och med.

Ledor Vador på Glämsta. All denna vilja att göra något stort nu när allt plötsligen lamslogs.

Barnen fick inte träffas för smittan,. Men volontärer utan munskydd...förstod inte. Men förstod att det var gott.

Jag gick till distriktsläkaren två gånger under våren i Skåne.

Den ena läkaren hette Dr.Risk. Den andra hette Dr. Tärning. Precis som om jag ändå inte redan visste att allas liv just nu stod på spel.

Jag köpte färg i färgaffären där jag handlat i 35 år här vid vårt hus.

När jag precis satt mig i bilen så kom Gö-

ran utspringandes ut ur affären och sa:
Titta upp !

Och just då ritade två flygplan med sin rök
två hjärtan som överlappande varandra.

Jag hade läst om dessa hjärtan i Göteborg
och Stockholm.

Och nu var det Lunds tur.

Jag tackade än en gång G-d för det vackra
jag fick.

Fick min bästa väns två nyutkomna böcker
i brevlådan. Essäer om Förintelsen och en
diktsamling.

Skrev till henne: Essäsamlingen är nöd-
vändig, men den förgör mig. Det är svårt
att läsa om ondskan under Förintelsen.
Den svåraste av alla essäerna – den i mit-
ten ville sjunka genom mittuppslaget. Den
brände hål på pappret.

Fick skjutsa min son några veckor senare
till hans coronastängda folkhögskola för
att de skulle städa ut klassrum och luncha
med lärarna.

La mig på sängen i min sons studentrum
och läste min väns nyutkomna diktsam-
ling.

Jag hade läst diktsamlingen i många ver-
sioner genom åren. Men nu var det den
slutgiltiga.

Parken var så vacker utanför. Försommar-
grönska. Så stilla. Syrenerna blommade.
Och så dikterna.

Det kändes som om jag svävade för fem

timmar i ett luftlager ovanför marken.
Ovanpå sängen.

Det var nästan överkligt.

Rosh HoShanna kom och min älskade,
gode vän Fader Arne, katolsk präst och ti-
digare prior för dominikanerklostret i Oslo
mailade: *Gott Nytt År!*

Vi doppade äpplen i honung från Colom-
bia.

Jag gjorde tre försök att få bank-id i veck-
an som kom. Alla försöken gick i stå.

Och snart Kol Nidre och Yom Kipur! På
Kol Nidre var jag så bedrövad, så bedrö-
vad. Kände mig så hemlös. Den viktigaste
dagen av alla. Inledningen.. Och så denna
ensamhet.

Då talade G-d till mig och sade : Dein sch-
muck! Har du ännu inte skaffat dig ett
bank-id!

Meshuggene Tante!

Jag gjorde ett nytt försök för fjärde gången
morgonen därpå och ringde Nordeas tele-
fonbank. Och nu gick det!

Jag fastade min 25 timmars fasta och satt
vid datorn mellan 10.00 och 19.18.

Kantor Yuval Hed sjunger alltid väldigt bra,
men i en sång överträffade han sig själv
och sjöng så överjordisk vackert.

Jag slängde upp armarna i luften och jubl-

ade i tacksägelse.

Jag fick en muskelbristning. Den höll i sig i en vecka. Men det var det värt.

Inte för en stund glömde jag av dagens helighet.

Nu kommer G-d skriva in i sin stora bok. Mausel lyckades skaffa bank-id!

Men om jag kommer att få leva året ut. Ja det vet jag ju inte.

Besökte min snart hundraåriga mamma i Stockholm några dagar i somras.

Jag behövde få se mamma LIVE mitt i Stockholmssmittan.

Tre gånger om dagen i telefon förslår inte alltid.

Satt i parken utanför huset med munskydd på i en paus och talade med en väninna som fyllde år den dagen.

Då kom kantor Maynard Gerber plötsligt promenerandes förbi! Blev så glad!

Vad har han doppats i för bryggd då han aldrig åldras?

Alla vi andra åldras, men inte han.

Min son började ett nytt folkhögskoleår på hösten men nu i Malmö.

Skjutsat när Coronan varit för tuff.

Området ligger vägg i vägg med Rosengård. Orient Food. En hangar stor som Ica Maxi men för orientalisk mat. Svagt upplyst. Mörkt golv.

Biltvätt efter biltvätt bredvid varandra på den stora gatan. På en husvägg står skrivet: *Sluta skjuta!*

På en annan skylt: *All sorters Kubba*. Även skrivet med arabiska bokstäver.

Pågens stora fabrik ligger också där. Det svävar en doft av nygräddad Skogaholmslimpa över detta orientaliska område.

Vi har en mycket stor ask i vår trädgård, den är gigantisk.

Hon kallas för Yggdis efter världsträdet Yggdrasil i Eddan.

Det har i snart 60 år växt murgröna på dess stam.

Men upptäckte att nu växte något annat på den. Trädet höll på att bli uppätet av en ny växt.

Fick förklaringen att när murgrönan blir gammal så blir den ljusgrön. Bladen blir spetsiga och den blommar med tusen blomsterklasar.

Tänk om människan var skapt sådan?

Att hon förändras helt och blommar mer än någonsin på sin ålderdom.

Det blev kultur. Ofta judisk kultur. Och det fanns ett överflöd som väntade på nätet eller på biblioteket.

Kände mig rik.

Men skräcken fanns där. Jag är född rädd. Väskorna var packade för katastrofen som de alltid är. Denna gång gällde det att fly ett virus.

Men som en biprodukt ur skräcken kom Skönheten.

Jag har gråtit som barn över två berättelser. Och gråten har kommit varje gång jag tänkt på dem ända tills nu.

Den ena när mammas familj på färjan mellan Sassnitz-Trelleborg morgonen den 28:e januari 1939 kom på, att färjan var på svenskt territorium och de var räddade på sin flykt från Berlin.

Och Hasse å Tages sketch från revyn Gula Hund. Denna gång handlar det inte om judar, utan om romer.

De tänder en eld på golvet i lägenheten i Göteborg och tävlar först i svenskvitsar och vem som är mest svensk och så börjar Monika Zetterlund sjunga:

Ljuva dröm att bli en riktig svensk, stor och stark, tyst och fosterländsk, värdigt stel, pedantisk och formell.. Det låter som en visa med Zigeunermusik.

Sedan övergår sången omärkligt i *Du gamla du fria* som mer och mer övergår till en ungersk czardas. Med fotstampningar handklappningar och tillrop.

Här började jag gråta. Då var jag åtta år. Jag visste att Sverige aldrig skulle kunna bli mitt hem.

Jag har alltid sjungit nationalsången på det viset. Men i tysthet. Jag vill inte förlöjliga Sverige.

Allt ska behandlas med värdighet, Jag har verkligen försökt att inte sjunga den snabbare och snabbare mot slutet och med fotstamp.

Ofta har jag lyckats.

Men inte alltid.

Nu har jag fått något nytt att gråta över.

Karl Gabors foto av de unga männen som med kort tid varsel räddade Chevra Kadisha under krisen.

Ett gäng Södermalmshipsters i sina stickade luvor sänker ner en kista på fotot.

Den bilden kommer med tiden att bli ikonisk.

För den sammanfattar ordlöst denna period.

Och nu börjar jag gråta igen.

Mausel Eksell Strindberg

ZACHARIAS
7 - 26. 6. 1998
NA-LISA
CHARIAS
2 2009

BR
F 9.
Ä